

УДК 341.215.4

DOI: 10.35432/tisb292023289669

УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ ВІД ВІЙНИ ЗА КОРДОНОМ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ, ПЛАНИ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ, ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ І ІНТЕГРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)

Кривачук Людмила Федорівна

Dr hab. Prof. UP, доктор наук з державного
управління, професор кафедри політики і
соціальних досліджень

Педагогічний університет Комісії Національної
Освіти в Кракові (Польща)

Liudmyla Kryvachuk, Doctor of Science in Public
Administration, Associate Professor,
Professor of the Department of Policy and Social
Research of the Pedagogical University of Cracow
(Poland)

<https://orcid.org/0000-0002-3083-4781>

З початку війни в Україні з 24 лютого 2022 року понад 8 млн. жителів України були змушені покинути свої домівки та відправитися на пошуки безпечного місця проживання для себе і своїх дітей. За останніми даними станом на 23.04.2023 року чисельність українських біженців в Європі становить 8 179 779 осіб, з них зареєстровані для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту в Європі 5 047 700 осіб. [4]. До Польщі з початку війни прибуло понад 3 млн. осіб. Такий наплив іноземців до Польщі є безпрецедентним. Більше того, Польща в останні роки не була країною імміграції, навпаки, через масову мобільність до країн Західної Європи після 2004 року сальдо міграції було явно негативним, а пізніше у 2015 році Польща опинилася на одному з останніх місць серед країн ЄС за часткою іммігрантів у загальній чисельності населення [2]. З огляду на те, що кількість українських біженців, що прибувають до Польщі у зв'язку з військовими діями на території України, збройним нападом російського агресора є значною, важливо було детальніше дослідити проблеми українських громадян, які приїхали до Польщі. Відповідно в рамках функціонування Internacjonalne Laboratorium Badań Wojny w Ukrainie було проведено дослідження проблем українських біженців в Польщі „Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość”. Метою дослідження було з'ясування планів українських біженців на майбутнє, визначення їх соціально-психологічного стану та проблем адаптації і інтеграції в польському суспільстві [1].

Біженці з України в Польщі – штрихи до портрету. Як показують результати дослідження, більшість респондентів – жінки (97%), середній вік – 36 років. У розрізі вікових груп це виглядає так: до 24 років (10%), 25-34 роки (32%), 35-44 роки (40%), 45-54 роки (15%), 55-64 років (4 %), 65+ (1 %). Більшість респондентів мають вищу освіту (76%). У тому числі магістратура і вища (64%), бакалавр (2%). Близько ¾ респондентів оцінили рівень свого матеріального становища в Україні до початку війни як «добрий», з них 25% мали «середній» рівень, а 52% – «добрий» та «дуже добрий». Більшість респондентів проживали в місті (91%). З огляду на регіони, з яких походять респонденти, найбільше українських біженців прибуло в Польщу з центральної України (46%), західної (22%), південної (19%) та східної (13%). Майже половина респондентів (48%) ніколи раніше не була в Польщі. Інші вже були в Польщі до війни, зокрема 43% опитаних перебували в Польщі досить коротко, а 7% перебували в країні тривалий термін (рік і довше) (2%). Біженці зазвичай орендують квартири та будинки, сплачуючи за них (28%) або живуть у приміщеннях, які для них хтось

оплачує (16%). Деякі живуть у польських сім'ях (17%) або у своїх родичів з України, які раніше приїхали до Польщі (12%). Деякі живуть у приміщеннях, наданих поляками (11%). У кімнатах в готелі, гуртожитку, гостьовому будинку які були безкоштовно надані проживає 8% респондентів, проживають в українській родині 3% [1].

Плани на майбутнє біженців з України в Польщі. На запитання про їхні плани на майбутнє респонденти найчастіше відповідали, що вони відразу повернуться в Україну, як тільки закінчиться війна (41%). Деякі з них мають намір залишитися в Польщі назавжди (17%), 11% мають намір залишитися в Польщі на деякий час, щоб заробити гроші перед поверненням додому. Певна частка опитаних зазначили, що хочуть негайно повернутися додому. Польське громадянство планують отримати 2%. 16% стверджують, що не знають, що робити в майбутньому. Відповідь «інше» дали 5%. Респонденти, які хочуть повернутися в Україну, зазначають, що там є їхній дім, сім'я, країна та вітчизна, що жити в Польщі дорого і треба враховувати те, що потрібно орендувати житло приблизно на рік, а роботи немає. Загалом вони хочуть повернутися додому і до всього того, що залишили в Україні [1]. Такі ж тенденції спостерігаємо, аналізуючи результати інших досліджень стосовно настроїв і планів українських біженців, які перебувають у різних країнах. Так, за даними дослідження «Міграція та суспільно-політичні настрої українців під час війни» на запитання «Чи українські біженці планують повернутися чи виїхали назавжди?» третина респондентів (32%), які були змушені через війну переміститись за кордон, декларують свій намір повернутися в Україну за першої можливості. 10% зовнішніх мігрантів схильні вважати, що поїхали назавжди. Переважна більшість з них є вихідцями з західних областей України у віці 25-34 роки. При цьому майже половина опитаних (47%) вагаються із відповіддю, оскільки ще не прийняли остаточного рішення [3].

Причини вибору для переїзду Польщі та оцінка польської допомоги. Польща є основною країною міграції, яку обирають українці, втікаючи від війни в Україні. На питання про причини такого рішення найчастіше відповідають, що тут у них були рідні та друзі (44%). Польща для них є країною близькою за культурою та мовою (42%), до Польщі можна було швидко потрапити з України (25%), водночас з Польщі близько до України (24%). Деякі обрали Польщу, бо чули про допомогу українцям в цій країні (20%). Для інших важливим аргументом було те, що Польща в НАТО і вони тут почуваються в безпеці (15%). Перетнути кордон було легко (13%), окремі керувалися тим, що між Україною та Польщею досить добре автомобільне та залізничне сполучення (9%). Мало хто раніше вже думав про переїзд до Польщі (6%), а на роботі в Польщі з числа опитаних раніше були лише 4%. Біженців попросили також оцінити своє перебування в Польщі, включаючи рівень отриманої допомоги за шкалою від 1 до 5. Найкраще були оцінені волонтери на кордоні (4,55), обслуговування в пунктах прийому на кордоні (4,33), допомога надана різними польськими службами, правоохоронними органами (пожежна безпека, поліція) (4,25), обслуговування в пунктах прийому на вокзалах (4,23). Перетин кордону з польської сторони (4,13), з українській сторони кордону (3,65). Обслуговування за поточним місцем проживання (4,0), обслуговування в державних установах, структурах органів державної влади та місцевого самоврядування (3,91), в системі охорони здоров'я (3,65) [1].

Проблеми під час переїзду та соціально-психологічний стан. Військових біженців попросили також назвати найважливіші проблеми, які супроводжували їх під час втечі від війни в Україні. Найчастіше респонденти зазначали розставання з рідними, які залишилися в Україні (68%), страх обстрілів та бомбардувань (62%), страх і переживання за життя друзів та рідних, які залишилися в Україні (62%). Також були занепокоєння з приводу незнання польської мови (43%), залишення всіх активів в Україні (41%), відсутності відповідних фінансових ресурсів для проживання в Польщі та задоволення своїх потреб (41%), відсутності багатьох речей та одягу, що залишилися в Україні (38 %), відсутності чітких планів, де жити після приїзду до Польщі (34 %), проблем щодо пошуку житла (19 %), труднощів, пов'язаних з контактуванням в різних установах та організаціях (7 %), поганих умов проживання (1%), поганого ставлення поляків (1%). У дослідженні також виміряно симптоми воєнної психотравми за шкалою RHS 15. Результати аналізу показали, що

більшість біженців страждають від розладів, спричинених травматичним стресом (76%), психологічний дистрес спостерігається у (50%). Загальну картину стану психічного здоров'я українських біженців доповнюють наступні відповіді. На запитання про те, що вони роблять у зв'язку з поточною ситуацією, найчастіше зазначають, що роблять все, щоб справитися з проблемами (59%), втішають себе думками, займаються тим, що відволікає та покращує настрій (53%), думають, що могло бути набагато гірше, а зараз вони є в безпеці (48%), моляться про допомогу до Бога (32%), шукають поради та допомоги в інших людей (28%), приймають заспокійливі препарати (15%), безпорадні, не знають, що будуть робити (6%), вживають алкоголь, сигарети, інші стимулятори (3%) [1].

Проблеми адаптації та інтеграції українських біженців в Польщі. Працюють у Польщі 18% респондентів, почати працювати найближчим часом мають намір 71% респондентів. Варто додати, що майже третина біженців, перебуваючи в Польщі, працюють дистанційно в Україні і отримують зарплату (28%). 96% респондентів отримали або мають намір отримати номер PESEL (ідентифікаційний номер в Польщі). Серед біженців $\frac{3}{4}$ мають дітей. З них 70% подали або планують подати заявку на виплату соціальної допомоги на дітей (program «500»+) (щомісячні виплати в розмірі 500 злотих на кожну дитину). Варто зазначити, що близько половини дітей біженців (45%) дистанційно відвідують українську школу, 46% учнів відвідують польські школи, 45% опитаних біженців мають намір записати дітей до польської школи. На запитання про знання польської мови респонденти найчастіше стверджують, що розуміють польську мову, але не розмовляють (34%), знають базові фрази та вміють спілкуватися в магазині на вулиці (32%). 18% зізналися, що не знають мови взагалі. Деякі біженці говорять вільно, але часто бракує слів (13%). Лише 3% кажуть, що добре знають польську мову і можуть вільно спілкуватися. Більшість опитаних біженців мають намір вивчати польську мову (81%). Ті, хто не має такого наміру, пояснюють це тим, що хочуть повернутися в Україну (47%), їм зараз не до цього (20%), не знайшли безкоштовних курсів (19%), вважають, що польська мова настільки схожа на українську, що їм не потрібно її вивчати (18%), навчання занадто дороге (10%), вони не мають здібностей до вивчення іноземних мов (6%), їм не подобається вивчати іноземні мови (1%). Серед тих респондентів, які зацікавлені у вивченні польської мови, більшість опитаних біженців самі вивчають польську мову (69%), навчаються на курсах, організованих громадськими організаціями, асоціаціями, фондами (20%), на курсах в університетах (12%), індивідуальні заняття з приватною особою (10%), у мовній школі (7%), у державній школі (2%). Більшість вивчають польську мову безкоштовно (92%) [1].

Підсумовуючи, варто зазначити, як показує міжнародний досвід, чим довше відсутні умови для повернення, тим менше людей повернеться на своє попереднє місце проживання, якщо такі умови настануть. Тому з великою ймовірністю можна припустити, що значна частина тих, хто перебуває в інших країнах, чи теж в інших регіонах України, можуть не повернутися у місця звідки вони виїхали і це суттєво вплине на систему розселення в Україні та розміщення продуктивних сил в українських регіонах. Беручи до уваги цілий пласт проблем і викликів у цій сфері, можна виокремити певні важливі напрями повернення українців після війни: 1) післявоєнна відбудова постраждалих регіонів, територій, інфраструктури; 2) створення нових робочих місць, допомога у пошуку роботи, перекваліфікація; 3) реалізація відповідних цільових житлових програм для українців, які перебувають за кордоном (насамперед стосовно тих, які втратили житло, чиє житло зруйноване); 4) співпраця з державами ЄС для повернення українців, розробка відповідних спільних програм.

Список літератури

1. Długosz P., Kryvachuk L., Izdebska-Długosz D. Raport z badań „Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość”. Wyd. Academicon. Lublin, 2022. 48 s.
2. Duszczyk M., Kaczmarczyk P. Wojna i migracja: napływ uchodźców wojennych z Ukrainy i możliwe scenariuszy na przyszłość. Centre of Migration Research Newsletter. 2022. No 4 (39).

3. Gradus Research Company: Міграція та суспільно-політичні настрої українців під час війни. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/>.

4. Ukraine Refugee Situations. Operational Data Portal. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.